

Наталія Курильчук,
аспірантка кафедри історії України
Історико-філософського факультету
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна

Nataliia Kurylchuk,
Postgraduate Student,
Faculty of History and Philosophy,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine

e-mail: n.kurylchuk.asp@kubg.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9288-2511>

УДК 94(477+438)“1919/1920”:35.07
DOI: 10.28925/2524-0757.2021.116

Олевське прикордоння як витвір радянсько-польської війни

У статті висвітлено наслідки радянсько-польської війни 1919–1920 рр. для мешканців Олевського прикордоння. Показано адміністративно-територіальні зміни, що відбулися на Волині та Поліссі й призвели до появи означеного територіального утворення. Наголошується на наслідках підписаного в 1921 р. Ризького миру для населення прикордонних територій.

Ключові слова: Радянсько-польська війна, Ризький мир, адміністративно-територіальний устрій, Волинь, Полісся, Олевське прикордоння.

The Olevsk Borderline as the Creation of the Polish-Soviet War

The Peace of Riga 1921 has caused substantial changes that are still commonly discussing in historical science and has become an important aspect of numerous researches due to the theme of the Polish-Soviet War's end. It has been identified that the regional administrative structure and the whole structure of daily life of the Olevsk Borderline inhabitants have undergone a big change.

This article represents the study of the consequences of the Polish-Soviet War in 1919–1920 which took its strong influence on the regional phenomenon of the Olevsk Borderline and its inhabitants in part of this. The main themes which were described in the research are the regional administrative and legal system changes in this time in the territories of Volyn' and Polissia. We mainly focus on the changes which led to a nascency of the Olevsk Borderline.

In late 1919 and early 1920s, the Bolsheviks occupation system was established on the lands of Ukraine by a new government. That process was accompanied by great violence which meant both political internal battles in Volyn's province during the persistence of large-scale military action. As the result of the war, this territory became a frontier area and was divided into two parts due to the diplomatic contract. Some villages and towns were integrated by Poland and others became the part of Ukrainian Soviet Socialist Republic. The aggressive substance of the Soviet power had a negative impact on the population of that region.

The use of complex analysis of the historical sources and the historiography revealed the consequences of the Riga Peace 1921 for the Olevsk Borderline in the early 1920s years. In particular, we show what changes occurred in both parts of the frontier after that administrative-territorial reforming processes in Soviet Ukraine and Poland. The paper includes recent results obtained by the usage of general scientific and special historical methods.

Key words: Polish-Soviet War, The Peace of Riga, administrative and territorial structure, Volyn, Polissia, The Olevsk Borderline, governorate, povit, raion, oblast.

З початком 90-х років ХХ ст. значно зросла зацікавленість науковців до вивчення історії окремих регіонів України, тому дослідження адміністративно-територіальних утворень різного рівня

є перспективним напрямом сучасної історичної науки. Напрацювання вчених лягли в основу історичної регіоналістики, історичного краєзнавства й історичної урбаністики, які зараз є самостійними напрямками. Не будуть виключенням

і дослідження, пов'язані з вивченням територіальної структури, політичних і соціально-економічних змін на території так званого Олевського прикордоння, у складі якого були населені пункти нещодавно ліквідованих Олевського району Житомирської області та Рокитнівського Рівненської області.

Аналізуючи вітчизняний історіографічний доробок, можна дійти висновку про те, що традиція дослідження адміністративно-територіальних змін в окремих регіонах не склалася. В поодиноких статтях увага приділяється загалом долі всієї Правобережної України, території якої в 1793–1795 рр. увійшли до складу Російської імперії. Матеріал про низку адміністративно-територіальних трансформацій Волині можемо знайти в документальних збірниках, архівних довідниках та енциклопедичних виданнях. Певні аспекти висвітлені в краєзнавчій літературі.

Перші докладні відомості про тогочасний адміністративно-територіальний склад регіону й зміни, що тут відбулися впродовж минулих століть, знаходимо в багатотомному виданні радянської доби «Історія міст і сіл Української РСР». Значний обсяг важливої інформації наявний на сторінках томів, присвячених Житомирській та Рівненській областям, однак їх значення як інформаційного ресурсу в сучасних умовах істотно понижуються через політичну заангажованість, зумовлену догмами й стереотипами комуністичної доби.

Розкрити особливості адміністративно-територіального устрою Олевського прикордоння допомагає розроблений і впорядкований працівниками Державного архіву Житомирської області довідник «Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини: 1795–2006». Відомості про всі зміни, що відбувалися, подано в історії районів, селищних і сільських рад, окремих населених пунктів (Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини. 1795–2006 роки, 2007. 620 с.). Історична довідка про територіально-адміністративний устрій Рівненської області міститься на сторінках Путівника державного архіву Рівненської області (Державний архів Рівненської області: Путівник. Т. 1, 2011. 425 с.). Короткі історичні відомості про населені пункти означеного регіону, основні адміністративно-територіальні одиниці та тлумачення термінології досліджуваного періоду можемо знайти на сторінках «Енциклопедії історії України» (Любченко В. Б. Т. 1, 2003. С. 624; Маркова О. Є. Т. 2, 2004. С. 238–239 тощо).

Питання формування територіально-адміністративного устрою в 1793–1801 рр. на землях Правобережної України, приєднаних до Російської імперії, розглядають у своїх статтях Ю. Рудакова та М. Бармак. (Рудакова Ю. К., 2005. С. 4–12; Бармак М. 2006. С. 4–9). Серед краєзнавців питання адміністративно-територіальних

змін у різних населених пунктах вивчає у своїй серії книг про села Олевщини М. Пилипчук (Пилипчук М., 2012. 156 с.; 2013. 196 с.).

Втім, в історіографії, власне, бракує досліджень, пов'язаних з таким регіональним утворенням, як Олевське прикордоння у контексті окресленої проблематики.

Мета розвідки — проаналізувати адміністративно-територіальні зміни, що відбулися на території Волині та Полісся під час радянсько-польської війни та після підписання в 1921 р. Ризького мирного договору між представниками РСФРР і УСРР з однієї сторони й Польською республікою з другої, що призвели до утворення окремого регіону, так званого Олевського прикордоння.

Процес формування Олевського прикордоння, до складу якого увійшла територія Олевського та частини Рокитнівського районів у їх межах до нещодавнього оновлення останніх, нерозривно пов'язаний з історією становлення та розвитку адміністративно-територіального устрою Житомирської та Рівненської областей і України загалом. Історично склалося так, що територія цих областей здавна лежала на порубіжжі Київщини, Волині та Поділля і протягом майже всього періоду свого формування так чи інакше входила до складу цих етнографічних регіонів у вигляді частини князівства, воєводства чи губернії. Тому для того, щоб зрозуміти, які чинники зумовили утворення цього регіону, необхідно дещо розширити хронологічні рамки дослідження.

Починаючи з XV до кінця XVIII ст. територія Олевського прикордоння входила до складу Овруцького повіту Київського воєводства. Тобто найвищою адміністративно-територіальною одиницею було воєводство.

Проміжним етапом в історії Волині слід вважати запровадження з 1793 р. адміністративно-територіальних одиниць — намісництв. Вищою ланкою російської адміністрації на його території було намісницьке правління в кожному губернському місті на чолі з намісником, який призначався безпосередньо російським монархом. Однак за імператорським указом 1796 р. намісництва було ліквідовано й запроваджено поділ країни на губернії (Путро О. І., Т. 7, 2010. С. 167). Найбільшою адміністративно-територіальною одиницею державного, місцевого, поліцейського і фінансового управління стала губернія, що поділялася на повіти, а ті — на волості. Найвищу владу в губернії мав губернатор — державний чиновник, який призначався імператором, йому підпорядковувалося губернське управління. За адміністративно-територіальною реформою в УСРР, що відбулася 1925 р., поділ на губернії було ліквідовано (Маркова О. Є., Т. 2, 2004. С. 238–239).

Нижчою ланкою в кожній губернії слід вважати повіти, поділ на які використовувався на

українських землях за часів Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської держави, Імперії австрійських Габсбургів (пізніше Австро-Угорщини), Української Народної Республіки, Української держави, УСРР та Польської Республіки у міжвоєнний період.

Повіт як одиниця адміністративно-територіального устрою був ліквідований в УСРР у 1923 р. внаслідок запровадження округ замість губерній, де місце повітів посіли райони. На українських землях, що входили до складу Польської республіки, повіт як складник воеводства зберігався до 1939 р. (Михайловський В. М., Шандра В. С., Т. 8, 2011. С. 283–284). Кожен повіт ділився на волості — дрібні адміністративно-територіальні одиниці, за допомогою яких здійснювали управління державними селянами та удільними селянами.

За часи революційних змагань 1917–1921 рр. волость також виконувала роль самоуправної одиниці. В УСРР волості як адміністративно-територіальні одиниці, якими керували волосні з'їзди рад та обрані ними волосні виконкоми, за адміністративною реформою від 7 березня 1923 р. було замінено районами (Любченко В. Б., Т. 1, 2003. С. 624).

Округа як адміністративно-територіальна одиниця в УСРР була утворена в 1923 р. внаслідок скасування повітового поділу. Питання про окружний поділ губерній порушила Всеукраїнська нарада адміністративно-територіальних комісій з районування, скликана Центральною комісією при ВУЦВК у Харкові 8–9 лютого 1923 р. Цей поділ проіснував до 2 вересня 1930 р., коли ВУЦВК та РНК УСРР ухвалили постанову «Про ліквідацію округ та перехід на двоступеневу систему управління». 9 березня 1935 р. політбюро ЦК КП(б)У ухвалило чергове рішення про заснування округ прикордонної смуги, однак вони існували недовго. Остаточний поділ на округи був скасований зі збільшенням в 1937 р. кількості областей (Марочко В. І., Т. 7, 2010. С. 556).

Район як середній рівень адміністративно-територіального устрою, адміністративно-територіальна одиниця, складник округи, а пізніше — області з'явився з 1923 р. внаслідок ліквідації волосної системи управління.

Після ліквідації округів у 1930 р. район став найвищою після центру ланкою адміністративного поділу, проте з утворенням областей повернувся на попередні позиції. Надалі мережа районів постійно переглядалася, причому домінуючою була тенденція їх укрупнення. Як середня ланка адміністративно-територіального устрою продовжує існувати і нині (Верменич Я. В., Т. 9, 2012. С. 124–125).

Область як найвища одиниця адміністративно-територіального поділу виникла в 1932 р. Області запроваджувалися у рамках

адміністративно-територіальної реформи 1923–1932 рр. замість раніше існуючих губерній і округ. Необхідність їх утворення мотивувалася потребою запровадження до системи адміністративно-територіального поділу економічного принципу, але під час реформування перевага віддавалася фактично політичним (забезпечення дійового партійного керівництва) і мобілізаційним завданням. Незалежна Україна успадкувала обласний поділ від УРСР, який продовжує існувати і сьогодні (Верменич Я. В., Т. 7, 2010. С. 504–505).

Територія Олевського прикордоння в тогочасних її обрисах починає формуватися після залучення Правобережної України до складу Російської імперії внаслідок другого та третього поділів Речі Посполитої. Імператорський указ від 29 серпня 1797 р. докладно визначав адміністративний устрій новоствореної Волинської губернії, що складалася з 17 повітів. Згідно з ним всі населені пункти Олевського прикордоння перебували у складі Овруцького повіту Волинської губернії (Полное собрание законов Российской империи, 1796–1797. С. 229–230).

Відповідно до розподілу повітів, що входили до складу губернії, на волості, територію Олевського прикордоння майже до середини 20-х років ХХ ст. складали Кисорицька, Олевська та Юрівська волості. Вони стали основними адміністративними одиницями в межах західної частини повіту та органами селянського самоврядування (Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини, 2007. С. 7).

Під час Української революції 1917–1921 рр. здійснювалися спроби змінити адміністративно-територіальний поділ українських земель, однак реалізувати їх не вдалося. До 1925 р. навіть за радянської влади зберігався поділ держави на губернії.

Першою спробою розділити Волинь та Полісся можна вважати підписання не вигідного владі Директорії Варшавського договору в 1920 р. Цьому передували захоплення в червні 1919 р. польською армією Володимир-Волинського, Ковельського та Луцького повітів, а також наступ більшовицьких військ і окупація ними міст Житомира, Коростеня, Сарн, Новоград-Волинського, що значно звузили територію Української держави. Волинські та галицькі землі перетворилися на театр бойових дій, що врешті-решт і змусило Голову Директорії УНР Симона Петлюру активізувати переговори з представниками Польської Республіки з метою створення спільного антибільшовицького фронту (Дем'янюк О. Й., 2007. С. 115).

Внаслідок переговорів з Юзефом Пілсудським було запропоновано укласти рівноправний союз обох незалежних держав за умови входження до складу Польщі територій Північного Полісся, Західної Волині, Холмщини, Підляшшя та Східної Галичини. Оцінюючи можливі територіальні

втрати, С. Петлюра писав: «Польща має визнати нас, але очевидно за дорогу ціну — п'ять повітів Волині хоче собі взяти: Ковельський, Луцький, Лубенський, Рівненський і частину Кременецького. Про це офіційно сьогодні не говорять, але завтра-позавтра можуть рішуче заявити. Що нашій місії пощастить одстояти, — сказати не можна...» (Зінкевич Р. Д., 2013. С. 78). Втім, у підписаному в ніч з 21 на 22 квітня 1920 р. у Варшаві договорі крім означених раніше п'яти повітів йшлося ще про 7 повітів Волинської губернії, куди входила і частина Овруцького.

Не допомогло запобігти майбутньому поділу й вигнання більшовиків об'єднаними Арміями УНР та ЗУНР з Коростеня, Новоград-Волинського й Житомира в серпні 1919 р. Українською і Польською державами встановлювався кордон «на північ від ріки Дністра вздовж річки Збруча, а далі вздовж бувшого кордону між Австро-Угорщиною та Росією до Вишеградка на північ через Узгір'я Крем'янецькі, а далі по лінії на схід від Здолбунова, потім вздовж східного адміністраційного кордону Рівненського повіту, далі на північ вздовж кордону адміністраційного бувшої губернії Мінської до схрещення його з р. Прип'яттю, а потім Прип'яттю до її устя...» (Тимченко Р., 2011. С. 84).

Однак умови цього договору стосовно Волині так і не були реалізовані через початок переговорного процесу Юзефа Пілсудського з представниками воюючої сторони РСФРР, внаслідок чого дію Варшавського договору було скасовано.

Важливі зміни, що стосувалися досліджуваної території і, власне, призвели до її утворення, відбулися внаслідок підписання Ризького мирного договору 1921 р., який формально ознаменував завершення радянсько-польської війни 1919–1920 рр. Саме за його умовами до складу Польщі відійшли Західна Волинь та Західне Полісся (Макарчук С., 2008. С. 226).

Цей договір оцінюється істориками як «четвертий поділ України», або «ризьке Андрусово», адже за його умовами до складу Польщі відійшли західні повіти Волинської губернії, зокрема майже вся Кисорицька волость Овруцького повіту, що утворила Кисорицьку гміну — нову адміністративно-територіальну одиницю в її складі, частина сіл Олевської та Юрівської волостей. Згідно зі статтею 2 підписаного договору, в складі УСРР залишилися: села Голиші та Майдан Голишівський — Кисорицької волості; села Юрово, Журжевичі, Замисловичі, Копища, Собичин, Хочин і Войтковичі — Юрівської волості та села Довгосілля, Кишин, Лопатичі з місечком Олевським — Олевської волості, які стали прикордонними. До складу Польщі відійшли села Кисоричі, Борове, Карпилівка й Рокитне — Кисорицької волості; села Біловіж, Дубно, Кам'яне, Купель, Мушні та Обсіч — Юрівської волості та

села Будки-Сновидовицькі, Дерть, Залав'я, Остки й Сновидовичі — Олевської волості (Мирный договор..., 1921. С. 5). Оскільки Олевський район як самостійну адміністративно-територіальну одиницю було створено лише в березні 1923 р., ми маємо всі підстави застосовувати щодо прикордонних територій назву «Олевське прикордоння».

Кордони між Україною і Польщею були встановлені без жодних етнічних та історичних підходів. Вони повністю ігнорували національні інтереси українського народу й були визначені лінією перебування польської армії з незначними відступами в той чи той бік. Якщо польсько-радянська прикордонна смуга проходила серединою річки, то вона автоматично розбивала село на дві частини, тобто орні землі, будинки, а часто й цілі родини опинялися під владою різних держав (Соловей О. Г., 2009. С. 300).

На підконтрольній Польщі території Західної Волині було створено два воєводства — Волинське і Поліське, що поділялися на повіти, а ті — на гміни. Вони разом з іншими новоприєднаними українськими землями утворили так звані «східні креси». До новоствореного Волинського воєводства увійшли Дубнівський, Луцький, Ковельський, Кременецький, Володимирський, Ровенський (приблизно 90 % колишнього «уезда»), Острозький повіти довоєнної Волинської губернії. До Поліського воєводства увійшли Сарненський (утворений з північних частин Луцького і Рівненського повітів) та Камінь-Каширський (утворений з північної частини Ковельського) повіти (Макарчук С., 2008. С. 226).

Новоприєднані території, отримані Польщею внаслідок договору, увійшли до Кисорицької гміни Сарненського повіту Поліського воєводства, у складі якого перебували до 1930 р. Указом Президента Республіки Польща «Про зміну меж Поліського та Волинського воєводств» № 649 від 29 листопада 1930 р. на підставі пункту 44 статті 5 чинної Конституції Сарненський повіт було вилучено з Поліського воєводства та включено до Волинського, у складі якого він залишався до 1939 р.

На території Східної Волині, яка увійшла до складу УСРР та контролювалася радянською Росією, перші адміністративно-територіальні зміни розпочалися одразу після підписання угоди. В березні 1921 р. в складі Волинської губернії шляхом розукрупнення Житомирського й Овруцького повітів було створено нову адміністративно-територіальну одиницю — Коростенський повіт. До його складу увійшло 7 волостей, виокремлених з Овруцького повіту, зокрема прикордонні Білоторовицька, Юрівська та Олевська, і 2 волості Житомирського повіту, що існував до скасування повітового устрою

в 1923 р. Далі на його основі було створено Коростенську округу. Того ж року Кисорицьку волость було ліквідовано, а села, що лишилися, увійшли до складу новоствореної Голишівської волості (Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини..., 2007. С. 8).

Адміністративно-територіальна реформа, метою якої оголошувалося спрощення адміністративного апарату й наближення його до мас, розпочалася в 1922 р. Саме тоді відбувся перехід на нову, триступеневу систему управління (центр — округа — район), внаслідок чого в 1923 р. в Україні було створено 53 округи та 706 районів замість 1989 волостей.

Постановою ВУЦВК від 7 березня 1923 р. поширені попереднім районуванням повіти було перетворено в округи, а укрупнені волості — в райони. На території сучасної Житомирської області утворювалися 4 округи: Житомирська, Бердичівська, Малинська та Коростенська з Олевським районом у своєму складі, яка (до скасування Постановою ВУЦВК від 03.06.1925 р. губернського поділу) увійшла до Волинської губернії. Після ліквідації губерній округи переходили у безпосереднє підпорядкування столичному центру в Харкові.

Олевський район у складі Коростенської округи як самостійну адміністративно-територіальну одиницю було створено 7 березня 1923 р. з існуючих тоді Голишівської, Юрівської, Олевської та Білокоровицької волостей Коростенського повіту. До складу району увійшло 25 сільрад: Білокоровицька, Голишівська, Жеревецька, Жубровицька, Журжевицька, Замисловецька, Зубковицька, Калинівська, Кам'янська, Кишинська, Комсомольська, Копищенська, Майданська, Радовельська, Стовпинська, Сущанська, Тепеницька, Хочинська, Червоноволицька, Юрівська, Броницька, Барбарівська, Малодивлинська, Озерянська й Перганська. Центром району стало колишнє волосне містечко — Олевськ (Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини..., 2007. С. 27–28).

Протягом наступних п'яти років зміни відбувалися переважно на рівні район — сільська рада. У цей час розширювалася внутрішня мережа низових адміністративних одиниць, здійснювалася оптимізація їх складу та меж тощо. 12 січня 1924 р. було об'єднано Барбарівську та Олевську сільради. 21 серпня того ж року підпорядковано Андріївську сільраду Ємільчинському району. 25 січня 1926 р. було передано до складу Лугинського району Жеревицьку, Білокоровицьку, Малодивлинську й Червоноволицьку сільради.

Окрему увагу варто приділити створенню національних сільрад. Перша з них — Артинська (польська) — у складі сіл Артинськ, Поташня і Радоробель, виключених з Тепеницької сільради була утворена 30 жовтня 1924 р. Протоколом

№ 11/6 засідання Волинської ГАТК «Про виділення та організацію національних сільрад». 8 вересня 1925 р. було утворено ще 2 польські національні сільради — Будко-Собичинську (у складі населених пунктів Будки-Собичинські Собичинської сільради та Олександрівка Андріївської сільради) і Дубровську (у складі колонії Дуброва Білокоровицької сільради). 25 січня 1926 р. була створена німецька — Андріївська сільрада в складі населених пунктів Андріївка, Ольганівка, Новоолександрівка, реорганізованої Андріївської сільради, та колонії Мар'їн Собичинської сільради (Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини..., 2007. С. 133, 137, 146–147).

У 1930 р. відбувся перехід на двоступеневу систему управління (центр — район) з ліквідацією округ та черговим укрупненням районів. Через це було ліквідовано й Коростенську округу як адміністративно-територіальну одиницю, а Олевський район перейшов у пряме підпорядкування УССР. Утім, ця система себе не виправдала, адже управляти такою кількістю районів з центру виявилось занадто складно. Тому за Постановою IV позачергової сесії ВУЦВК від 09.02.1932 р. влада повертається до триступеневої системи управління (центр — область — район). 27 лютого 1932 р. було утворено 5 областей — Вінницьку, Дніпропетровську, Київську, Одеську та Харківську. Олевський район увійшов до складу Київської області (Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини..., 2007. С. 9).

До жовтня 1937 р. кількість областей не змінювалася, проте в середині 1930-х років відбулася чергова спроба повернення до триступеневої системи. Згідно з Постановою ЦВК УСРР від 4 травня 1935 р. в Київській області з 9 районів було створено Коростенський округ, який існував до реорганізації області.

У 1937 р. уряд повертається до удосконалення системи «область — район» як найбільш оптимальної. Тому на цьому етапі реформи 22 вересня 1937 р. було утворено Житомирську область у складі 34 адміністративних районів Київської і Вінницької областей (Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини..., 2007. С. 10).

Чергові зміни на території всього Олевського прикордоння відбулися з початком Другої світової та, зокрема, радянсько-німецької війни. По-перше, внаслідок т. зв. «визвольного походу» Червона Армія 17 вересня 1939 р. за таємним протоколом від 23 серпня 1939 р. вступила на територію Східної Польщі й за 12 днів «приєднала» Західну Волинь. Внаслідок чого, згідно з протоколом № 6 засідання Президії Верховної Ради Української РСР від 27 листопада 1939 р., Указом Президії ВР СРСР від 4 грудня 1939 р., було утворено Рівненську область у складі Ровенського, Здолбунівського,

Костопільського та Сарненського повітів (Державний архів Рівненської області: Путівник. Т. 1, 2011. С. 316).

За Указом Президії ВР УРСР від 1 січня 1940 р. до складу області увійшло 30 районів. Населені пункти колишнього Сарненського повіту були включені до Рокитнянського та Сарненського районів.

Однією зі спроб побудувати власну незалежну державу та відголоском ще не забутих революційних подій 1917–1921 рр. було існування в серпні–листопаді 1941 р. так званої Олевської республіки. Її лідером став виходець із Західної Волині Тарас Бульба-Боровець. До складу цієї республіки входила територія Олевського, Лугинського, Ємільчинського районів Житомирської області, Сарненського, Рокитнівського та низки інших районів Рівненської області, тобто практично все Олевське прикордоння і ще кілька сусідніх районів.

У часи нацистської окупації 1941–1944 р. означена територія була розділена між двома генеральними округами — «Житомир» та «Волинь—Поділля» — створеного 20 вересня 1941 р. Райхскомісаріату «Україна». Сарненський гебіткомісаріат було включено до ГО «Волинь—Поділля», а Олевський — до ГО «Житомир».

Олевський гебіткомісаріат мав 14 сільських управ: Болярську, Корощинську, Майдан-Копищанську, Обище-Суцанську, Поясківську, Радоробельську, Рудне-Бистрянську, Рудне-Озерянську, Рудне-Радовельську, Рудне-Собичинську, Рудне-Хочинську, Серечинську, Чистолузьку та Юстинбурзьку (Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини..., 2007. С. 28).

На окупованих територіях облаштувалася німецька цивільна адміністрація: міські, районні й сільські управи, поліцейські, фінансові та інші органи. Однак з 1944 р. на цих територіях відновлюється довоєнна схема адміністративного поділу.

Чергові серйозні зміни в адміністративно-територіальному устрої України й на досліджуваній території зокрема сталися на початку 1950-х років. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 11 серпня 1954 р. було здійснено широкомасштабне укрупнення сільських рад. В Олевському районі Житомирської області було ліквідовано Андріївську, Артинську, Будко-Собичинську, Дубровську і Перганську сільради (Там само).

Наприкінці 1950-х — на початку 1960-х років укрупнювати почали районну мережу. Указом від 30 грудня 1962 р. Олевський район було укрупнено за рахунок приєднання до його складу сільрад ліквідованого Лугинського району. Однак після приходу до влади Л. І. Брежнєва почався зворотний процес розукрупнення. Таким чином 8 грудня 1966 р. до складу відновленого Лугинського району відійшли Великодивлинська, Жеревецька,

Калинівська, Красноставська, Кременецька, Липниківська, Лугинська, Путиловецька, Старосільська, Степанівська, Топільнянська та Червоноволицька сільради.

Зміни стосувалися Рівненської області. Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про укрупнення сільських районів Української РСР» від 30 грудня 1962 р. до складу Сарненського району було включено сільради ліквідованого Рокитнівського району. Однак 4 січня 1965 р. Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про розукрупнення адміністративних районів» Рокитнівський район було знову відновлено (Державний архів Рівненської області..., 2011. С. 319–322).

З кінця 60-х років ХХ до початку ХХІ ст. внутрішня адміністративна мережа областей більше не зазнала суттєвих змін.

Наступні перетворення сталися вже в ХХІ ст. Відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р., на основі однієї міської, 2 селищних і 18 сільських рад Олевського району рішенням депутатів Олевської міської ради, ухваленим 21 червня 2016 р., було створено Олевську об'єднану територіальну громаду. До її складу увійшли Олевська міська рада, Дружбівська та Новоозерянська селищні ради, Жубровицька, Журжевицька, Замисловицька, Зольнянська, Зубковицька, Калинівська, Кам'янська, Кишинська, Копищенська, Лопатицька, Майданська, Покровська, Рудне-Бистрянська, Стівпинська, Суцанська, Тепеницька, Хочинська та Юрівська сільські ради у складі 54 населених пунктів (Про добровільне об'єднання територіальних громад: ЗУ від 5 лютого 2015 р. № 157–VIII. С. 91.)

Постановою ВРУ «Про утворення та ліквідацію районів» від 17 липня 2020 р. № 807-IX Олевський район було ліквідовано, а натомість утворено Коростенський район у складі Олевської міської та Білокоровицької сільської громад. Така ж доля спіткала і Рокитнівський район, який було перетворено на Рокитнівську ОТГ, а всі населені пункти включено до складу новоствореного Сарненського району (Про утворення та ліквідацію районів: Постанова ВРУ від 17 липня 2020 р. № 807-IX. С. 235)

Отже, підписання Ризького миру 1921 р. між представниками РСФРР і УСРР з однієї сторони та Польською республікою з другої зумовило появу нового регіону — так званого Олевського прикордоння. На цій території впродовж наступних років відбулася велика кількість трансформацій, що привело до ліквідації старої системи адміністративно-територіального устрою. Згідно з адміністративно-територіальною реформою 1923–1925 рр. губернії було замінено районами й областями, що діють і нині. Саме за таких умов і з'являються сучасні Олевський район

і Житомирська область, які вміщують більшу частину території Олевського прикордоння. Інша частина цього регіону починаючи з 1939 р. і до 2020 р. перебувала у складі Рокитнівського району Рівненської області, створеної після приєднання

Західної Волині до складу УРСР. Умовно лінія кордону зберігається і нині, адже чергові адміністративно-територіальні зміни 2020 р. завдяки укрупненню районів майже повністю відтворюють устрій регіону періоду 1920-х років.

ЛІТЕРАТУРА

- Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини. 1795–2006 роки; [упоряд.: Р. Ю. Кондратюк та ін.; редкол.: І. О. Рафальський (голова) та ін.]. Житомир: Волинь, 2007. 620 с.
- Бармак М. Правова основа формування територіально-адміністративного устрою Правобережної України наприкінці XVIII ст. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2006. Вип. 3. С. 4–9.
- Гетьманчук М. П. Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.). Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. 432 с.
- Дем'янюк О. Й. Волинь та Галичина в українсько-польських стосунках у 1919 р. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. С. 113–119.
- Державний архів Рівненської області: Путівник. Т. 1: Фонди періоду до вересня 1939 року. Рівне, 2011. 425 с.
- Любченко В. Б. Волость. *Енциклопедія історії України*. Т. 1: А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Вид-во «Наукова думка», 2003. С. 624.
- Маркова О. Є. Губернія. *Енциклопедія історії України*. Т. 2: Г–Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Вид-во «Наукова думка», 2004. С. 238–239.
- Путро О. І. Намісництво. *Енциклопедія історії України*. Т. 7: Мл–О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Вид-во «Наукова думка», 2010. С. 167.
- Верменич Я. В. Область. *Енциклопедія історії України*. Т. 7: Мл–О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Вид-во «Наукова думка», 2010. С. 504–505.
- Марочко В. І. Округа. *Енциклопедія історії України*. Т. 7: Мл–О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Вид-во «Наукова думка», 2010. С. 556.
- Михайловський В. М., Шандра В. С. Повіт. *Енциклопедія історії України*. Т. 8: Па–Прик / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Вид-во «Наукова думка», 2011. С. 283–284.
- Верменич Я. В. Район. *Енциклопедія історії України*. Т. 9: Прил–С / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Вид-во «Наукова думка», 2012. С. 124–125.
- Зінкевич Р. Д. Передісторія підписання Варшавського договору 1920 р.: С. Петлюра та Ю. Пілсудський. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2013. № 752. С. 73–81.
- Макарчук С. Західна Волинь у 30-х роках ХХ ст. (етносоціальні та політичні відносини в краї). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2008. Вип. 17. С. 226–238.
- Мирный договор между Россией и Украиной с одной стороны и Польшей с другой, подписанный в г. Риге 18 марта 1921 года. 1921. 100 с.
- Пилипчук М. М. Под покровом Пресвятой Богородицы: повествования о селениях и храмах Олевщины. Житомир: Полісся, 2012. 156 с.
- Пилипчук М. М. Суждено возродиться: о селениях и храмах Копыщенского и Хочинского сельских советов. Житомир: Полісся, 2013. 196 с.
- Полное собрание законов Российской империи. Царствование государя императора Павла Первого. Т. 24: 1796–1797. 825 с. URL: http://nlr.ru/e-res/law_r/search.php
- Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. №157-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 13. С. 91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
- Про утворення та ліквідацію районів: постанова Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 807-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 33. С. 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#n167>
- Рудакова Ю. К. Формування територіально-адміністративного устрою на землях Правобережної України в 1793–1801 рр. *Наукові записки НАУКМА. Серія: Історичні науки*. 2005. Т. 41. С. 4–12.
- Соловей О. Г. Прикордонні конфлікти на Волині у 20-х рр. ХХ ст. *Військово-науковий вісник*. 2009. Вип. 11. С. 298–312.
- Тимченко Р. Варшавська угода 1920 р.: доля Східної Галичини. *Український історичний збірник*. 2011. Вип. 14. С. 80–88.

REFERENCES

- Barmak, M. (2006). Pravova osnova formuvannya terytorialno-administratyvnoho ustroiu Pravoberezhnoi Ukrainy naprykintsy XVIII st. *Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatiuka, Serii Istorii*, 3, 4–9 [in Ukrainian].
- Hetmanchuk, M. P. (2008). *Mizh Moskvou ta Varshavoiu: ukrainske pytannia uadiansko-polskykh vidnosynakh mizhvoiennoho periodu (1918–1939 rr.)*. Lviv [in Ukrainian].
- Demianiuk, O. I. (2007). Volyn ta Halychyna v ukrainsko-polskykh stosunkakh u 1919 r. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*, 113–119 [in Ukrainian].
- Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti*. (2011). Fondy periodu do veresnia 1939 roku, Vol. 1 [in Ukrainian].
- Kondratiuk, R. Yu. (Comp.). (2007). *Administratyvno-terytorialnyi ustroi Zhytomyrshchyny. 1795–2006 roky*. Zhytomyr: Volyn [in Ukrainian].
- Liubchenko, V. B. (2003). Volost. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy, Vol. 1*, p. 624, Kyiv [in Ukrainian].
- Markova, O. Ye. (2004). Huberniia. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy, Vol. 2*, pp. 238–239, Kyiv [in Ukrainian].
- Marochko, V. I. (2010). Okruha. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy, Vol. 7*, p. 556, Kyiv [in Ukrainian].
- Mykhailovskiy, V. M., Shandra, V. S. (2011). Povit. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy, Vol. 8*, pp. 283–284, Kyiv [in Ukrainian].
- Makarchuk, S. (2008). Zakhidna Volyn u 30-kh rokakh XX st. (etnosotsialni ta politychni vidnosyny v krai). *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 17, 226–238 [in Ukrainian].
- Mirnyi dogovor mezhdru Rossiei i Ukrainoi s odnoi storony i Polshei s drugoi podpisannyi v g. Rige 18 marta 1921 goda. (1921). [in Russian].
- Pylypchuk, M. M. (2012). Pod pokrovom Presviatoi Bogoroditsy: povestvovaniia o seleniyakh i khramakh Olevschyny. Zhytomyr: Polissia [in Russian].
- Pylypchuk, M. M. (2013). Suzhdeno vozroditisia: o seleniiah i khramakh Kopyischenskogo i Gochinskogo selskikh sovetov. Zhytomyr: Polissia [in Russian].
- Polnoie sobranie zakonov Rosiiskoi imperii. Tsarstvovanyie gosudaria imperatora Pavla Pervoho. (1796–1797). Vols. 24 [in Russian].
http://nlr.ru/e-res/law_r/search.php
- Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 r. № 157-VIII. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 13, 91 [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
- Pro utvorennia ta likvidatsiiu raioniv: postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 17 lypnia 2020 roku № 807-IX (2020). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 33, 235 [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#n167>
- Putro, O. I. (2010). Namisnytstvo. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy, Vol. 7*, p. 167, Kyiv [in Ukrainian].
- Rudakova, Yu. K. (2005). Formuvannia terytorialno-administratyvnoho ustroiu na zemliakh Pravoberezhnoi Ukrainy v 1793–1801 rr. *Naukovi zapysky NaUKMA. Serii: Istorychni nauky*, 41, 4–12 [in Ukrainian].
- Solovei, O. H. (2009). Prykordonnii konflikty na Volyni u 20-kh rr. XX st. *Viiskovo-naukovyi visnyk*, 11, 298–312 [in Ukrainian].
- Tymchenko, R. (2011). Varshavska uhoda 1920 r.: dolia Skhidnoi Halychyny. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk*, 14, 80–88 [in Ukrainian].
- Vermenych, Ya. V. (2010). Oblast. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy, Vol. 7*, pp. 504–505, Kyiv [in Ukrainian].
- Vermenych, Ya. V. (2012). Raion. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy, Vol. 9*, pp. 124–125, Kyiv [in Ukrainian].
- Zinkevych, R. D. (2013). Peredistoriia pidpysannia Varshavskoho dohovoru 1920 r.: S. Petliura ta Yu. Pilsudskiy. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*, 752, 73–81 [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 10.03.2021.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
(CC BY-NC-SA 4.0)